

Yko van der Goot

Mag iedereen aan het Woord komen?

Kunstenaars die de Bijbel hervertellen, artiesten die Bijbelse figuren bezingen, leken die gaan preken. Kan de Bijbel zomaar overgelaten worden aan de vrije expressie van Jan en alleman?

Ter gelegenheid van de bijbel10daagse verscheen *De karavaan*,¹ een bundel met tien verhalen uit de Bijbel, onder handen genomen door hedendaagse Nederlandse en Vlaamse schrijvers als Abdelkader Benali, Aaf Brandt Corstius, Désanne van Brederode, Annelies Verbeke en Robert Vuijsje. Tekstschrijver en zanger Stef Bos schreef liederen bij de Bijbel in het kader van het 85-jarig bestaan van de NCRV, *In een ander licht*. En alsof het nog niet genoeg is: in de Doopsgezinde Singelkerk in Amsterdam waagden vijf leken zich aan een preek. De eerste twee initiatieven oogstten voornamelijk lof. Dankzij deze eigentijdse vertolking leren wij de Bijbel door andere ogen zien. In een verrassend licht. Maar leken die preken? Daar speelt het theologisch geweten bij op.

De Preek van de Leek²

Sinds 2007 is november *Maand van de spiritualiteit*. De initiatiefnemers spelen in op de groeiende behoefte aan zingeving en inspiratie die we in onze samenleving op dit moment zien.³ Het inspireerde ook Abeltje Hoogenkamp, stadspredikant van de Protestantse Kerk van Amsterdam. Zij bedacht het project *De Preek van de Leek*. Gevolg van een slapeloze nacht. 'Ik lag na te denken over mijn vak. Vroeger waren dominees opiniemakers, mensen naar wie geluisterd werd. Die rol is overgenomen door columnisten, cabaretiers, schrijvers, journalisten, politici en wetenschappers. Zij ontmaskeren, houden de boel bij elkaar, zeggen hoe het zit. Kortom, zij preken. Ik dacht dat het spannend zou kunnen zijn mensen met bewezen preekpotentie te vragen een keer de klasieke vorm van een kerkdienst te volgen.'⁴ Het moesten echt preken worden: een Bijbeltekst uitleggen in een kerkdienst.

project gevolg
van slapeloze
nacht

Dit gebeurde voor het eerst in 2008. Er kwam een kerkenraad, 'een organisatiecomité, te beginnen met een paar enthousiaste collega's afkomstig uit alle hoeken van de kerk'.⁵ Vijf min of meer bekende Nederlanders hielden vervolgens hun preek in de Singelkerk in Amsterdam, met dank aan de gastvrije Doopsgezinde Gemeente. Abeltje Hoogenkamp: 'Het is fascinerend om te merken dat die Schrift overeind blijft in het contact met de cultuur. "De Preek van de Leek" bepaalt me er opnieuw bij dat de Bijbel niet van de kerk is, maar van iedereen. We hebben de tekst slechts te leen.'⁶ Dat is een goed uitgangspunt. Maar het roept vragen op.

Woordvervuiling

Er ontstaat een redelijk vinnige mailwisseling, ingezet door Piet de Jong, predikant in Delfshaven: 'Houd op met het vervuilen van de woorden leek en preek.'⁷ Hij vraagt een behoorlijke theologische verantwoording voor het project. 'Die leken die jullie uitnodigen, zijn allemaal goed in verhalen houden, maar niet in preken.(...) Wat ze allemaal roepen als BN-ers: dat is niet het Woord van God, maar een verhaal waarin ze krachtig een eigen ideaal of belang voor het voetlicht brengen.(...) Haal de roeping, het vak, de intense nood vaak om een preek te "maken" niet zo naar beneden.' Deze leken kunnen in zijn ogen geen genade vinden. 'Laat zulke mensen liever niet "optreden" in een heilige ruimte, op een kansel, achter een bijbel.' Het zijn volgens De Jong geen leken, want: 'Leken zijn overtuigde christenen met veel gaven, van de Schepper en van de Geest van Christus, ze hebben alleen geen ambt.(...) Tijdens de theologische studie is het een hele toer te ontdekken wat een preek, prediking, verkondiging is. Je moet vaardigheden aanleren, maar vooral vertrouwd worden met de gedachte dat het maken en verkondigen van een preek genade, geschenk, gave Gods is.' Dat het project een missionaire bedoeling heeft, een poging is om geseculariseerde mensen te bereiken met het Woord, maakt ook geen indruk op De Jong. Voor hem is het project Preek van de Leek: 'inflatiegedoe'. 'Jullie werken mee aan de vervuiling van kostbare woorden als preek, leek, kerkenraad, missionair, ambt.'⁸

'prekende leken halen het ambt naar beneden!'

De preek en de leek

Laten we deze kostbare woorden nalopen. Eerst de preek. Natuurlijk, de preek is 'een handelsmerk, of zelfs het kroonjuweel van de protestantse kerkdienst'⁹ en het is in de protestantse traditie 'een van de kerncompetenties van de predikant'.¹⁰ En, zo zegt een nieuwe website voor studenten: 'De preek is een toespraak tijdens een kerkdienst. Het is een monoloog, maar met de kwaliteit van een gesprek. Je brengt een Bijbelgedeelte ter sprake in de verwachting dat God ons vandaag wil ontmoeten. Daarom leg je niet alleen uit wat de tekst in zijn historische context wilde zeggen, maar verwoord je ook wat hij nu voor jou en voor je gehoor kan betekenen. Je laat merken hoe de tekst zich bemoeit met wat er in ons omgaat, waar onze weerstanden misschien zitten en voor welke vraag de tekst ons stelt. Je hoopt dat in je woorden de Geest van God gaat werken en mensen aanspreekt. De preek is geen rationeel betoog en ook geen propagandatoespraak die op het gevoel werkt, maar een woord van hart tot hart, als door een vriend gesproken.'¹¹

Dat lijkt een uitnodiging aan leken om te preken niet in de weg te staan.

Waarom zouden zij niet die onverwachte vriend zijn die ons aanspreekt? Trouwens wat is een leek? Hier wringt de theologische schoen kennelijk stevig. Wat is een leek? De Jong stelt dus: 'Leken zijn overtuigde christenen met veel gaven, van de Schepper en van de Geest van Christus, ze hebben alleen geen ambt.' 'Een leek is een actief kerklid.'¹² Aan die eis voldoen de meeste van deze prekers inderdaad niet. Ze hebben geen kerkelijk ambt en slechts een enkeling gaat geregeld naar de kerk. De meeste zien zichzelf niet als christen of gelovig. Maar dit betekent niet automatisch dat ze de heilige ruimte en het Woord niet serieus nemen. Allen beseffen dat het er in de kerk op aankomt. Een preek is geen lezing of een column. Sommigen ervaren de huiver om aan het Woord te komen aan den lijve, tot hoofdpijn toe. De meesten kiezen ervoor niet op de kansel te gaan staan. Ook waagt niet iedereen zich aan het uitspreken van een gebed: 'Ik geloof eigenlijk alleen maar als ik zing.'¹³

wie is een
leek?

In de praktijk zijn de preken allerminst propagandatoespraken over eigen ideaal of belang. De Bijbel wordt serieus genomen. Elke preker krijgt trouwens hulp vanuit de kerkenraad bij het voorbereiden van de preek. Zo spreekt het ambt indirect een woordje mee.

Inderdaad het is een vak. Maar waarom het begrip 'leek' zo optuigen? Heeft de reformatorische traditie een religieus statusverschil tussen predikant en overige kerkgangers niet juist willen uitsluiten?¹⁴ Wie maakt uit wie de dragers zijn van de vele gaven van Schepper en Geest? Wat zijn precies die gaven? Dat is nog een discussie op zich. Blijft de vraag: wat is er zo erg aan als iemand gaat preken die geen theoloog is en geen kerkelijk ambt bekleedt? Ziet de 'kerkenraad' de risico's over het hoofd?

De kerkenraad en de pelgrim

Welnu, de 'kerkenraad' is zich bewust van de risico's. Kerkenraad wel tussen aanhalingstekens, want ik kan een zekere speelsheid in de benaming van het organiserend comité niet ontkennen. Speelsheid is trouwens een element in het héle project. Tegelijk worden onze theologische nieren hier geproefd. Zijn wij lichtvaardig kerkje aan het spelen? Ik denk het niet. Alleen al het gebed in de kerkenraadskamer voor het begin van de dienst logenstraft dit.

En waar gaat het nu werkelijk om? De Preek van de Leek is een experiment, een missionair experiment en het is net begonnen. Kerkenraadslid Bas van der de Graaf zegt: 'In Amsterdam wonen heel veel BN-ers, je komt ze voortdurend tegen in winkels en op de fiets. Maar nooit in de kerk! Dat betekent dus dat de Bijbel en de kerk voor de opiniemakers van Nederland volstrekt irrelevant is geworden. Dat doet me ontzettend pijn.'¹⁵ Hij ziet deze vespers als een mogelijkheid om 'rondom het Woord in gesprek te raken met mensen die we anders nooit bereiken'.¹⁶

het is een
missionair
experiment!

Of dat werkelijk lukt, valt overigens nog te bezien. De meeste prekers zijn van huis uit niet onbekend met de christelijke traditie. Misschien zijn ze nog wel 'te christelijk' om tot 'de grachtengordel' door te dringen.¹⁷ En omgekeerd: komt de grachtengordel nu echt naar de kerk? Hoe het ook zij, er is geen sprake van een vervanging van een 'gewone' kerkdienst. Het is een missionair experiment. Niet meer, niet minder. Daar staat de 'kerkenraad' voor.

Mensen zijn pelgrims, voorbijgangers (slechts enkelen worden, bij voorkeur na een gedegen studie, voorganger). Elke pelgrim kent het verlangen naar een

het Woord
gegund aan
'vreemdelingen
en bijwoners'

onderdak. Wie een huis gevonden heeft, gunt het ook een ander, gunt een ander het Woord. Niet om uitverkoop te houden, maar om de Bijbel aan het werk te laten. 'Het gebeurt dagelijks dat mensen er de stem van God in horen. De Geest is er namelijk ook nog.'¹⁸ In die geest wordt het Woord royaal gegund aan columnisten, cabaretiers, schrijvers, journalisten, politici, wetenschappers en andere pelgrims. Zouden we door hen God niet kunnen ontmoeten?

Conclusie

De Preek van de Leek is een serieuze poging om een brug te slaan tussen kerk en samenleving. Welke vragen leven er bij de mensen, welke beelden van God en wereld? Daar valt veel van te leren, ook door competente dominees. De kerk zou tijdens dit onorthodoxe experiment vol nieuwsgierige theologen moeten zitten, vol theologen in het ambt die als geen ander weten dat de preek een waagstuk is, niet alleen voor leken maar vooral voor hen zelf. 'De Bijbelverhalen blijven hyperactueel', zei Margriet van der Linden in haar preek.¹⁹ We zongen Gezang 120: 'Maar wat in duister sliep, ontwaakte toen Hij riep.'²⁰ Kostbare woorden.

Dr. Yko van der Goot is theoloog en lid van de 'kerkenraad' van het project Preek van de Leek. Hij presenteert het NCRV-radioprogramma Schepper & Co en is ook redacteur van de opiniërende website www.protestant.nl. e-mail: info@protestant.nl

Noten

1. Abdelkader Benali e.a., *De karavaan. Tien verhalen uit de Bijbel opnieuw verteld*, Podium, Amsterdam 2009.
2. Zie www.preekvandeLeek.nl.
3. Zie www.maandvandespiritualiteit.nl.
4. Hanna van Dorssen, 'De Preek van de Leek 2009', in: *Horizon. Tijdschrift van de Protestantse Gemeenten Amsterdam en Amstelveen* 17 (2009) 20, p. 8.
5. Idem.
6. Idem.
7. Ds. Piet de Jong, mail 14 oktober 2009. Citaten zijn, met toestemming van alle betrokkenen, ontleend aan de mailwisseling met de organisatoren van de Preek van de Leek.
8. Piet de Jong, mail 19 oktober 2009.
9. Ciska Stark, 'Spreek Heer, uw gemeente hoort...' De preek als Woord van God?, in: *In gesprek over de preek. Een handreiking voor het gesprek over de preek in de gemeente en in de kerkenraad*, PKN, Utrecht 2009, p. 7.
10. Jac Franken, 'Inleiding', in: *In gesprek over de preek*, p.5.
11. www.domineeworden.nl. De Protestantse Kerk heeft in samenwerking met de Protestantse Theologisch Universiteit (PTHU) een werkgroep ingesteld om studenten te werven. De nieuwe website is het eerste middel waarmee de werkgroep onder jongeren werft.
12. Piet de Jong, mail 19 oktober 2009.
13. Citaat van Stephan Sanders, uit Hanna van Dorssen, a.w., p. 9.
14. Gian Ackermans, www.protestant.nl, s.v. leek.
15. Bas van der Graaf, mail 20 oktober 2009. Bas van der Graaf is missionair gemeentepredikant in de Jeruzalemkerk in het Amsterdam.
16. Idem.
17. Wim Dekker, mail 20 oktober 2009. Wim Dekker is hoofd vorming en educatie van zendingsorganisatie IZB.
18. Wim Dekker, mail 20 oktober 2009.
19. Margriet van der Linden is sinds 2008 hoofdredacteur van feministisch opinieblad Opzij. Zij hield haar lekenpreek 15 november 2009.
20. 'Heft op uw hoofden, poorten wijd'. Gezang 120, Liedboek voor de kerken.